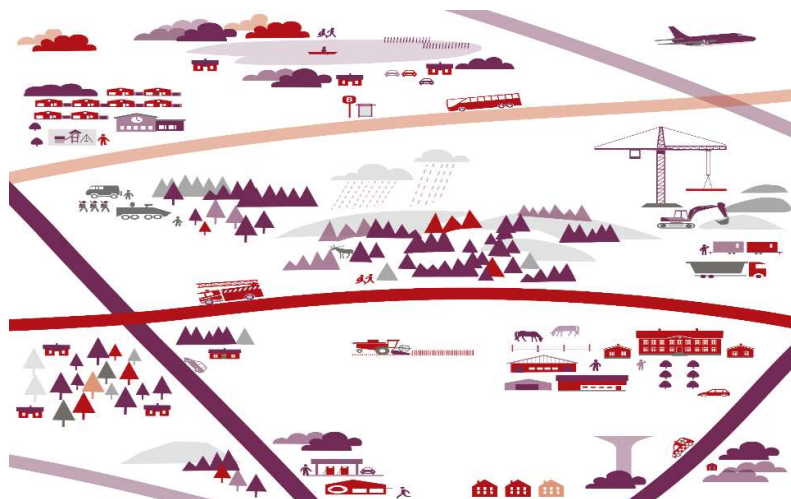

Stöd till myndigheter, regioner och kommuner: Verktyg för att säkra tillgången till varor och tjänster

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Publ.nr. MSB1600 – juni 2020

Det här stödet syftar till att beskriva olika verktyg som kan vara möjliga att använda i fredstida kriser för att hantera situationer då det råder brist på varor eller tjänster.

Det handlar om varor eller tjänster där försörjningen av dessa är av stor vikt för att kunna rädda liv och upprätthålla samhällsviktiga funktioner. Stödet ska också ge svar på vilka mandat som krävs, från regering eller andra aktörer som har behov av en vara eller tjänst, för att verktyget ska kunna tillämpas.

Vidare ges exempel på hur flera av de olika verktygen har använts i samband med covid-19. Vissa av verktygen kan vara viktiga för att bygga upp en försörjningsberedskap som är hållbar över tid, medan andra är mer lämpade för att hantera en brist vid en hastigt uppkommen krissituation.

Kontakta oss:
Tel: 0771-240 240
registrator@msb.se
www.msb.se

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Verktygen som kan stärka försörjningsberedskapen

Verktygen som beskrivs här kan delas in i fyra olika kategorier:

- **Omfördela och mäkla resurser.**
- **Öka volymer eller lager hos företag.**
- **Statlig produktion och statliga lager**
- **Regleringar.**

Omfördela och mäkla resurser

Omfördela resurser inom landet

En central myndighet, med ansvar inom en sektor, eller regeringen, beslutar att omfördela kritiska varor mellan olika offentliga aktörer, exempelvis mellan olika kommuner eller regioner.

Legala förutsättningar och mandat

Att omfördela resurser kan normalt sett bara göras när det gäller egna resurser. När det handlar om fördelning av kommunala eller privata resurser krävs i grunden särskilt lagstöd. För att omfördela privatägda resurser skulle ransoneringslagens möjligheter till förfogande behöva användas.

Tillämpning under covid-19

Socialstyrelsen har fått utökade möjligheter att omfördela resurser mellan olika regioner och kommuner. De har också fördelat skyddsmaterial, som donerats av Försvarsmakten och Svenska Kraftnät, till regioner med akuta behov.

Mäkla resurser mellan aktörer

Verktyget innebär att statliga myndigheter eller regeringen för samman aktörer med behov av en vara eller tjänst, med aktörer som har tillgång till samma vara eller tjänst.

Legala förutsättningar och mandat

Att mäkla resurser är generellt sett möjligt även om myndigheterna behöver pröva om detta ryms inom deras uppdrag. Att föra samman aktörer innebär dock inga tvingande beslut gentemot enskilda, så myndigheterna behöver inte ha bemyndiganden av det skälet.

De aktörer som tecknar avtal kan dock behöva förhålla sig till konkurrensreglerna. Är offentliga aktörer part till avtal behöver de förhålla sig till upphandlingsreglerna. Vissa undantagsmöjligheter finns, men särskilt för samarbeten som

Planera för att omfördela och mäkla resurser

Identifiera och kartlägg viktiga resurser och aktörer inom olika sektorer. Ett databasstöd, med passande informationsskydd och rutiner, kan behövas.

Skaffa kunskap om olika produkters användning i andra sektorer. Samverka med branschorganisationer inom näringslivet.

Ta fram principer för hur resurser ska fördelas och planera i god tid tillsammans med berörda aktörer för hur kartläggningen ska gå till.

Att ställa tydliga krav på aktörer när det gäller att hålla en viss volym av varor i produktion, eller en viss lagerkapacitet, minskar risken för att nya brister uppstår hos de aktörer vars resurser omfördelats.

påverkar en större del av en marknad kan de berörda företagen behöva ha detta i åtanke.

Tillämpning under covid-19

Både regeringen och centrala myndigheter har under pågående pandemi kallat samman representanter för producenter av skyddsmaterial och läkemedel samt offentliga och privata aktörer med behov av samma varor.

Samla in varor från frivilliga genom staten

Inom ett företag kan det finnas produkter som är tillgängliga i till exempel ett omsättningslager, som är avsedda för en viss verksamhet, men som kan vara avgörande för annan verksamhet i en krissituation.

Legala förutsättningar och mandat

I de fall staten i större omfattning ska ta emot varor för att disponera dessa, till exempel genom att ge till andra aktörer, kan det enligt donationsförordning (1998:140) krävas ett särskilt uppdrag. Det behövs dessutom ett särskilt bemyndigande för att i större omfattning ge bort eller sälja statens egendom. Detta gäller även då den ges till kommuner och regioner. Om staten ger bort eller säljer varor har de också ett ansvar för dess funktion, inte minst utifrån formella krav som exempelvis CE märkning.

Tillämpning under covid-19

Såväl offentliga aktörer som privata företag och ideella organisationer har under den pågående pandemin mottagit donationer av i huvudsak skyddsutrustning. Dessa har sedan kunnat omsättas i den egna verksamheten eller fördelats till andra aktörer med behov.

Öka volymer eller lager hos företag

Utöka upphandling eller inköp av större volymer

Verktyget gäller upphandling av varor och tjänster som finns på marknaden. Det innebär att offentliga aktörer upphandlar större volymer än normalt vid tecken på en kommande brist av en specifik vara eller tjänst under en pågående kris.

Legala förutsättningar och mandat

Den främsta utmaningen vid en hastigt uppkommen bristsituation är att upphandlingsreglernas krav tar tid att följa. Men om det inte redan finns ramavtal att avropa direkt emot,

Planera för att samla in varor

Ta fram en statlig finansieringsform och kapacitet som kan behövas för snabb hämtning, mottagning, fördelning och distribution av varor.

Skapa förutsättningar för att aktörer frivilligt ska kunna donera varor.

Skaffa förutsättningar för att hantera säkerhets- och kvalitetsaspekter om till exempel varor som läkemedel eller kemikalier omfattas.

är det möjligt att direktupphandla varan eller tjänsten om det föreligger ”synnerlig brådskan”¹.

Den myndighet som vill köpa varor och tjänster måste också pröva om det ryms inom uppdraget samt om befintligt anslag kan användas i det syftet. Ett tilläggsuppdrag och -finansiering från regeringen bedöms, i den kris vi nu befinner oss i, som relativt enkel att få om myndigheten kan motivera vad den vill göra.

Tillämpning under covid-19

Socialstyrelsen har sedan myndigheten tilldelades rollen som nationell inköpscentral säkerställt leveranser av medicinsk skyddsutrustning för att klara vårdens behov. Dessa inköp har gjorts i enlighet med Lagen om offentlig upphandling.

Utöka lagerhållning hos företag genom staten

Verktyget innebär till exempel att staten i samband med en upphandling kan ställa krav på leverantören om utökad lagerkapacitet. För varor med en varierad förbrukning över tid skulle man då kunna skapa en nödvändig beredskap och på det sättet också kunna korta leveranstiden.

Verktyget kan också innebära andra åtgärder för att underlätta lagerhållning. Dessa kan omfatta skattetekniska lättnader (till exempel genom att undanta tillgångsvärdet för lager vid beskattning), räntefria lån från staten för företagens lagerhållning, eller subvention av inköp av lagervaror (industrin löser ut omsättningslager).

Legala förutsättningar och mandat

De legala verktygen för att skapa en ökad lagring är i princip tre: (i) särskild tvingande lagstiftning, (ii) upphandling och (iii) förfogande genom ransoneringslagen. Dessa kan tillämpas beroende på vad som ska lagerhållas och i vilken omfattning samt hur marknadsförhållandena och tidsaspekterna ser ut.

När det gäller upphandling, kan en sådan åtgärd genomföras av en myndighet med behov, men kräver i flera fall antagligen tilläggsuppdrag och ny finansiering från regeringen.

Tillämpning under covid-19

MSB har, i samverkan med Läkemedelsverket, Socialstyrelsen, SKR och representanter för läkemedelsbranschen, lyft frågor

¹ Covid-19-pandemin är en sådan oförutsedd omständighet som bestämmelsen i 17 kap. 12 § LOU syftar på.
<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/upphandla/information-med-anledning-av-covid-19/vagledning-om-andring-av-avtal/>

Planera för upphandling av större volymer

Skaffa en helhetsbild över olika bristsituationer i samhället! Om upphandling av utökade volymer sker osynkroniserat under krisen mellan olika samhällssektorer kan vissa aktörer drabbas av akut brist.

Upprätta dialog med företag och branschorganisationer.

Skaffa en produktkännedom och omvärldsbevaka för att på ett tidigt stadium kunna identifiera bristsituationer och genomföra upphandlingar till ordinarie pris.

Om du ska upphandla varor eller tjänster, skaffa kunskap om gällande kvalitetskrav, certifiering och licenser samt hur kontroller genomförs.

Planera för utökad lagerhållning

Det finns fördelar med att kunna utnyttja befintliga leverantörer av kritiska varor, då man på kort tid kan utöka upphandlingen med krav på lager utifrån de avtal som finns. En annan fördel rör logistiken då ordinarie försörjningskedja kan användas.

om ökad lagring av läkemedel under hanteringen av den pågående pandemin.

Stödja produktion genom att garantera volymer

Denna åtgärd innebär att stödja omställning av eller att öka produktion hos ett eller flera företag genom garantier för volymer. För att säkerställa inhemsk produktion kan staten direktupphandla en viss volym av en eller flera varor och därmed garantera affärsrisken. Detta kan skilja sig från en vanlig konkurrensutsatt upphandling om den riktar sig direkt mot ett svenskt företag eller grupp av företag för att säkerställa inhemsk produktion.

Legala förutsättningar och mandat

Beroende på hur en garanti utformas kan det ses som antingen ett slags statsstöd eller konkurrenshämmande krav. Om det tecknas avtal om att upphandla en viss volym som finansierar en omställning av produktionen eller produktionsökning, kan det ske antingen efter en vanlig konkurrensutsatt upphandling eller genom en direktupphandling med hänvisning till synnerlig brådskas.

Tillämpning under covid-19

- Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att på nationell nivå säkra tillgången till och fördelningen av bland annat medicinteknisk utrustning som behövs till följd av spridningen av covid-19.
- Företaget Essity ställer om sin produktion till att leverera kirurgmasker genom avtal med det offentliga. Forskningsföretaget Rise har i samverkan med Arbetsmiljöverket utvecklat en process för att snabbt kunna kvalitetssäkra maskerna från Essity.
- Kemiföretaget Perstorp startar storskalig tillverkning av hand- och ytdesinfektionsmedel. Myndigheter har tagit fram förändrade regelverk, nya tillstånd och avtal.
- Medicinteknikbolaget Getinge, som tillverkar respiratorer, ökar sin produktion med 60 procent.
- Aspa Plast ställer om och producerar skyddsvisir till Region Uppsala.
- Svenska H&M-gruppen ställer om delar av verksamheten för att tillverka skyddsutrustning.

Stödja produktion genom investeringsstöd

Denna åtgärd avser att stödja omställning av eller att öka produktion hos ett eller flera företag genom investeringsstöd. Staten finansierar då ett enskilt företags investeringar som är nödvändiga för omställningen av sin produktion.

Kontakta oss:
Tel: 0771-240 240
registrator@msb.se
www.msb.se

Planera för att garantera volymer

En statlig garanti kan täcka för den affärsmässiga risk som företaget kan behöva ta för att hastigt kunna ställa om sin produktion.

Skaffa kunskap om företag med förmåga att snabbt kunna ställa om till att producera kritiska varor.

En samordnings- och uppföljningsfunktion kan skapa möjligheter att koordinera bidrag till andras produktion.

**Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap**

I krissituationer där överskottskapacitet eller ny kapacitet behöver säkerställas, kan detta verktyg ge staten möjlighet att genom investeringsstöd kunna bidra till att utveckla företagets produktionsapparat.

Legala förutsättningar och mandat

Det kan vara möjligt för staten att stödja omställning eller ökning av produktion genom att upphandla detta som en slags tjänst åt samhället. Om stödet innebär en form av statsstöd i form av krediter eller garantier, kan särskilda bemyndiganden krävas. Stödet behöver också hanteras korrekt i relation till EUs statsstödsregler.

Tillämpning under covid-19

Vinnova öppnar en utlysning för projekt som bidrar till omställning av produktion eller verksamhet, där en första lösning är redo inom 6-12 månader. Ansökningar ska utgå från de nya behoven som uppstår på grund av covid-19.

Rikta ekonomisk stimulans till viss bransch

Detta verktyg kan tillämpas om staten vill säkerställa en trygg försörjning av varor och tjänster från en viss bransch av företag över lång tid. Riktade branschstöd för att säkerställa nyckelkompetens och produktionskapacitet kan vara ett sätt att stimulera detta. Verktöget kan användas vid olika typer av kriser, men också till exempel vid en långt gången avreglering eller utflyttning (från landet) av en för försörjningsberedskapen kritisk bransch.

Legala förutsättningar och mandat

Denna åtgärd ryms inte inom några myndigheters befintliga mandat. Det är normalt sett att betrakta som statsstöd vilket berörs av EU-rätten och kan bara ges under vissa förutsättningar, till exempel att i enlighet med nationella undantag kunna säkerställa viss inhemsk produktion. Frågan om detta är möjligt måste utredas särskilt av Upphandlingsmyndigheten och regeringkansliet.

Tillämpning under covid-19

Åtgärder har vidtagits för att exempelvis säkerställa att flygbolag på nationell nivå överlever den pågående krisen. Detta stöd är inte bara avsett att säkerställa bästa möjliga förutsättningar för branschen efter krisen utan även för att säkerställa tillgången till flygplan, personal och infrastruktur för att möjliggöra viktiga transporter inom ramen för hanteringen av den pågående krisen.

Planera för att ge investeringsstöd

Förbered olika lösningar:

Rikta ekonomiska medel mot ett företag eller grupp av företag, mot att de ökar sina investeringar i syfte att förändra sina produktionsförutsättningar.

Erbjud företagen förmånliga lån mot att de förändrar sin produktion.

Ta ägarskap för produkt- eller immateriella rättigheter, patent eller tillverkningsutrustning. Det kan handla om varor som är nödvändiga för staten men har ett begränsat marknadsvärde. För detta krävs att staten har ett etablerat system för förvaltning av dessa rättigheter liksom för lagerhållning av produktionsmedel.

Planera för att rikta ekonomisk stimulans

Denna typ av åtgärd kan i många fall innebära en stark marknadspåverkan.

Staten bör överväga att använda verktyget att stödja produktion genom garantier för volymer (se nedan) för att uppnå önskad effekt på försörjningsberedskapen.

Statlig produktion och lager

Skapa egen lagerhållning hos offentliga aktörer

Denna åtgärd kan vara särskilt lämpad för varor med komplexa beroenden i försörjningsleden och med ett starkt behov av import av komponenter och insatsprodukter (till exempel läkemedel). Det kan gälla varor som är särskilt kritiska under en kris, där krav på större volymer än normalt är stort och där staten inte kan säkerställa tillgången genom att till exempel utöka lagerhållningen hos företagen (se verktyg ovan).

Legala förutsättningar och mandat

I grunden är den här åtgärden rätt enkel rättsligt sätt. En myndighet får ett uppdrag inklusive finansiering och börjar upphandla de varor som behövs. En särskild fråga som behöver ses över är dock om de offentliga lagren ska kunna användas av privata aktörer. I så fall behöver en särskild rättslig analys göras av hur staten kan tillgängliggöra varorna på marknaden.

Tillämpning under covid-19

Region Stockholm tillsammans med Västra Götaland, Skåne och Östergötland har gått samman för att upprätta ett nationellt lager för kritiskt viktiga läkemedel, främst till intensivvården. Övriga regioner i Sverige får tillgång till lagret på lika villkor och mot betalning för det som används.

Producera statliga varor och tjänster utifrån befintliga bolag och institutioner

I vissa fall kan det vara mest rationellt att staten själv säkerställer tillgång genom egen produktion. Det kan vara situationer då det av marknadsmässiga skäl inte finns företag som kan producera eller hantera vissa varor, att verksamheten kan betraktas som mycket säkerhetskänslig eller att behovet av produktionsvolym är så stort så att alla resurser i landet behöver användas.

Legala förutsättningar och mandat

Här råder en stor skillnad mellan offentliga aktörer och statligt ägda bolag. Statliga bolag lyder under aktiebolagslagen men det bör vara möjligt för regeringen att utöva viss ägarstyrning och ge direktiv om att ett bolag till exempel ska inrikta sig på nya marknader. Ägarstyrning har dock sina begränsningar och för att uppnå visst resultat kanske det kan behövas upphandling även i relation till de offentligt ägda bolagen.

Andra befintliga institutioner kan eventuellt göra detta inom sina ordinarie uppdrag, till exempel att Statens

Planera för lagerhållning

Åtgärden är viktig att planera för och vidta innan krisen kommer. Risken är annars att ett redan pressat produktionssystem utsätts för ännu större och oönskade påfrestningar.

För en statlig lagerhållning krävs en etablerad systematik som är centralt sammanhållen med lageransvar, drift och en förvaltning som kan fördelas på olika statliga aktörer.

Lager vid sidan av marknaden kräver oftast regelmässigt utbyte eller omsättning. Vid öppning av lager måste förutsättningar för avrop och logistik finnas på plats.

Planera för produktion hos offentliga bolag

Kartlägg den produktion som skulle kunna genomföras inom statens myndigheter och statliga hel- och delägda bolag.

Ta fram ett databasstöd med vederbörligt infoskydd för kartläggning och uppföljning.

veterinärmedicinska anstalt börjar genomföra laboratorieanalyser av smittprov.

Tillämpning under covid-19

På flera universitet och högskolor samt i flera andra offentliga verksamheter har anställda, i vissa fall tillsammans med lokala frivilliga, tillverkat egendesignad skyddsutrustning så som visir eller förkläden/rockar. Dessa har sedan donerats direkt till sjukvården eller till Socialstyrelsen. Denna åtgärd bedöms i flera fall haft stor lokal betydelse tidigt under pandemin, innan större leveranser av ny skyddsutrustning kommit igång.

Initiera produktion hos offentliga aktörer

I vissa fall kan det finnas behov av att staten själv säkerställer tillgång av kritiska varor genom egen produktion. Det som särskiljer detta verktyg från det förra är att det i detta fall inte finns några befintliga statliga verksamheter som kan producera varorna.

Det kan här handla om att staten köper upp redan befintlig produktion eller startar ny produktion. Skälet till att starta en ny produktion kan till exempel vara att det av marknadsmässiga skäl inte finns företag som kan producera eller hantera vissa varor. Ett annat skäl kan vara att verksamheten betraktas som mycket säkerhets känslig.

Legala förutsättningar och mandat

Det finns i princip inga statliga myndigheter som kan göra detta inom ramen för befintliga uppdrag och finansiering. Det är förhållandevis komplicerat utifrån flera aspekter att verkställa ett sådant uppdrag. Det är heller ingen snabb lösning vare sig praktiskt eller rättsligt och risker behöver kunna hanteras.

Regleringar

Dämpa förbrukning

Att minska behovet av en vara är ett sätt att ”förlänga förråd” eller säkerställa tillgång till samhällsviktig verksamhet. Informationskampanjer kan hjälpa, men kan även initiera hamstring.

Legala förutsättningar och mandat

Generellt sett är denna åtgärd inte möjlig att aktivera för statliga myndigheter. Möjligen med undantag för någon befintlig reglering inom energiområdet, se nedan exempel. Beroende av vilka åtgärder som avses, kräver detta normalt sett lagstöd och det är då närmast ransoneringslagen som står till buds.

Kontakta oss:
Tel: 0771-240 240
registrator@msb.se
www.msb.se

Planera för ny produktion

Skapa förutsättningar för att kunna hantera stora kostnader som omfattar till exempel nyinvesteringar, anställningar och administration.

Planera för att bygga upp logistiklösningar.

Skaffa rutiner för hantering, drift och förvaltning samt en systematik för hantering av rättigheter, licenser och patent.

Utveckla en administrativ organisation och ett centralt databasstöd för att kunna kartlägga och följa upp produktion av varor för beredskapsbehov.

**Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap**

Ransoneringslagen är med största sannolikhet möjlig att tillämpa inom områden där pandemin orsakar risk för brist. Den kräver regeringsbeslut för att tillämpas samtidigt som regeringen måste ge bemyndigande till de myndigheter som ska fatta beslut inom de områden som berörs.

Tillämpning under covid-19

De begränsningar som införts avseende vilka kvantiteter av vissa läkemedel som privatpersoner får köpa, eller för under hur lång period receptbelagd medicin får hämtas ut, kan vara ett sätt att dämpa förbrukning (eller likställas med ransonering även om besluten inte fattats utifrån ransoneringslagen).

Andra exempel på situationer då verktyget har använts eller kan användas:

Kommuner har använt verktyget när det råder brist på vatten. Det har omfattat förbud mot biltvätt, bevattningsförbud och allmän vädjan att minska förbrukningen.

Inom elsektorn har sedan länge staten, genom Svenska Kraftnät, avtal med tung industri om att reducera sin produktion av till exempel papper för att minska elkonsumention vid effektbrist. Staten betalar för detta så att företagen tjänar mer på att tillfälligt avsluta sin produktion. Liknande lösningar kan finnas inom andra områden.

Reglera priser för viss vara/ varugrupp/komponent

Prisreglering är ett verktyg för att förhindra bland annat ocker.

Legala förutsättningar och mandat

Prisregleringslagen (1989:978) kan användas om det av någon annan orsak än krig eller krigsfara finns risk för en allvarlig prisstegring inom landet på en eller flera viktiga varor eller tjänster. Lagen kan bland annat användas på varor och tjänster eller på exempelvis hyror. Om det finns risk för allvarlig stegring av hyrorna inom landet för bostadslägenheter och lokaler får det föreskrivas om hyresstopp. Lagen kan alltså tillämpas under rådande pandemi om det finns en risk för en allvarlig prisstegring.

Regeringen får förordna om tillämpning av befogenhetsbestämmelserna.

Ransonera viss vara/varugrupp/komponent

Ransoneringslagen skulle kunna användas på ett mindre antal varuslag i syfte att åstadkomma en bättre resursallokering av just dessa i samhället. Exempelvis skulle förfogande kunna riktas mot produktionen av en eller några få tillverkare och importörer av en viss särskilt viktig förnödenhet.

Planera för dämpad förbrukning

Inventera resurser och analysera försörjningssituationen (inom sektorn) i samverkan med företag och branschorganisationer.

Planera för att kunna hantera situationer då aktörer upplever åtgärden som marknadspåverkan och kräver ersättning.

Legala förutsättningar och mandat

Ransoneringslagen (1978:268) kan användas om det till följd av en utomordentlig händelse föreligger knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenheter av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen.

Ransoneringslagen bör kunna användas under pågående pandemi som åtgärd för att minska risker för brist av särskilda varor. Vid en svår drivmedelsbrist skulle regeringen till exempel kunna utfärda en förordning som begränsar möjligheten för olika användarkategorier att skaffa drivmedel.

Det är regeringen som beslutar om tillämpning av ransoneringslagen. De åtgärder som är möjliga kan sammanfattas enligt nedan:

- *Reglering av handel* - Saluförbud och annan styrning av försäljning och köp av förnödenheter.
- Särskilda avgifter för utjämning av priser – en så kallad "*clearingavgift*".
- *Inlösen* av förnödenheter.
- *Förfogande* - Långtgående möjligheter för staten att förfoga över både förnödenheter och produktionsmedel samt transportmedel.

Införa exportrestriktioner

Verktyget innebär att det läggs exportrestriktioner på viss vara som då inte kan exporteras utanför landet utan måste tillhandahållas på lokal marknad.

Legala förutsättningar och mandat

Åtgärden innebär ett starkt ingrepp i den inre marknaden och principerna om fri rörlighet för varor och tjänster. Förbud mot export av varor kräver särskilda bemyndiganden som troligen inga myndigheter har idag, om man bortser från krav som grundas på säkerhetskrav på produkter och liknande åtgärder. Exportförbud måste enligt EU-rätten anmälas till Kommissionen. Förutsättningarna för att Kommissionen skulle godkänna ett exportförbud som avser att ensidigt gynna ett medlemsland framför andra får anses vara minimala.

Tillämpning under covid-19

Verktyget har använts av Frankrike, Tyskland och Italien för medicinsk skyddsutrustning under Covid-19.

Sverige har varit starkt kritiska till de länder som beslutat om exportrestriktioner under covid-19.

Planera för ransonerung

Förbered administration av dels tilldelning och sedan kontroll av att behörig köpare kan få rätt mängd vara.

Förbered hantering (staten) av kostnader (kan bli betydande) för när marknadens aktörer har rätt till inlösen av varor som omfattas av reglering, eller har rätt till marknadsmässig ersättning för varor som är föremål för förfogande.

Ta fram ett fungerande system med författningskrav och rutiner för att få till stånd en ransonerung av till exempel drivmedel.

Sammanställning

Bilden nedan visar en sammanställning av de verktyg som kan användas för att hantera olika bristsituationer, tidsaspekter samt vilka mandat som krävs för att kunna tillämpa verktygen.

	Verktyg	Tidsaspekt	Kan vidtas av aktör med behov av varan/tjänsten inom ramen för befintliga bemyndiganden och finansiering	Kräver aktivering av regeringen alternativt riksdagsbeslut
Omfördela och mäkla resurser	Omfördela resurser inom landet	Kort/medel	Ja, om egna resurser. ²	Ja, om kommunala eller privata resurser. ³
	Mäkla resurser mellan aktörer	Kort	Ja. ⁴	Nej.
	Samla in varor från frivilliga genom staten	Kort/medel	Ja. ⁵	Nej.
Öka volymer eller lager hos företag	Utöka upphandling eller inköp av större volymer	Kort	Ja.	Nej.
	Utöka lagerhållning hos företag genom staten	Medel/lång	Ja, om i form av upphandling.	Nej, men regeringen kan behöva ge nya uppdrag och ny finansiering.
	Rikta ekonomisk stimulans till viss bransch	Kort/medel	Nej, betraktas som statsstöd vilket regleras av EU-rätten. ⁶	Ja. ⁷
	Stödja produktion genom att garantera volymer	Kort/medel	Ja, om upphandling.	Nej. ⁸
	Stödja produktion genom investeringsstöd	Medel	Ja, om upphandling. Nej, om stöd utan krav på motprestation. ⁹	Ja, om EU-rätten berörs. ¹⁰
Statlig produktion och statliga lager	Skapa egen lagerhållning hos offentliga aktörer	Medel/lång	Ja.	Nej, om inte aktörernas mandat eller anslag är begränsade.
	Producera statliga varor och tjänster utifrån befintliga bolag och institutioner	Kort/medel	Ja.	Nej, om inte ändringar i ägardirektiv krävs för ett statligt bolag.
	Initiera produktion hos offentliga aktörer	Lång	Ja, om kommunala aktörer.	Ja, om statliga aktörer.
Regleringar	Dämpa förbrukning	Kort/medel	Nej, i de flesta fall saknar aktörerna sådana bemyndiganden.	Ja, kräver lagstöd.
	Reglera priser för viss vara/varugrupp/komponent	Medel	Nej.	Ja.
	Ransonera viss vara/varugrupp/komponent	Kort/medel ¹¹	Nej.	Ja.
	Införa exportrestriktioner	Medel	Nej.	Ja.

² Viss speciallagstiftning finns som till exempel möjliggör omfördelning av sjukvårdens resurser.

³ Då krävs lagstöd, vilket saknas i de flesta fall.

⁴ Det bör vara möjligt inom befintliga mandat. Tydligast för myndigheter med sektorsansvar, för länsstyrelserna och för MSB.

⁵ Att ta emot resurser från privata aktörer samt att ge bort statliga resurser kan kräva särskilda uppdrag och bemyndiganden.

⁶ Möjligen att det går att vidta vissa åtgärder på kommunal nivå, särskilt om det rör mindre belopp.

⁷ Beroende på hur stödet utformas kan även riksdagsbeslut krävas.

⁸ Om inte kompletterande uppdrag och finansiering behövs.

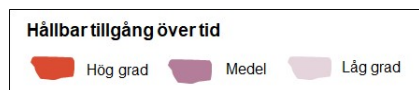
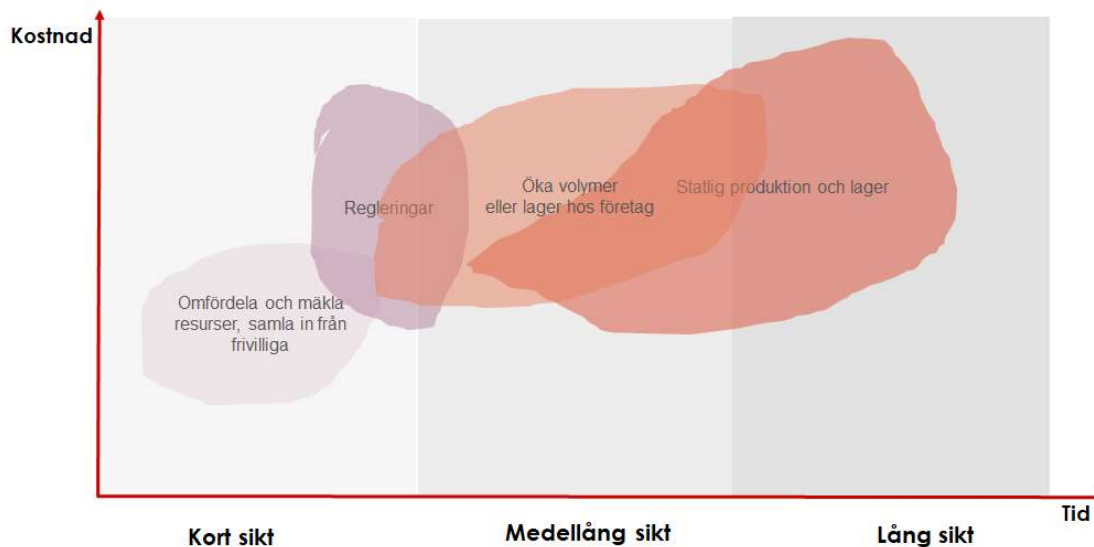
⁹ Betraktas då som statsstöd.

¹⁰ Eller om kompletterande uppdrag och finansiering behövs.

¹¹ På kort sikt bedöms enbart ransonering av ett mindre antal specifika varor i praktiken kunna omfattas av ransonering eller åtgärder som motsvarar åtgärder i enlighet med ransoneringslagen.

Hållbarhet, kostnader och tidsaspekter

Bilden nedan är tänkt att grovt illustrera hur de olika verktygen förhåller sig till varandra när det gäller hur tillämpningen av dessa skapar en hållbar tillgång av varor över tid, hur snabbt de kan förväntas lösa bristsituationer och kostnader.

Till exempel kan verktygen att omfördela och mäkla resurser hantera bristsituationer relativt snabbt och till ganska låga kostnader. Dock skapar de ingen ökad total volym av varor som vid en utdragen kris kan säkra tillgången på sikt.

För att åstadkomma en mer säker tillgång till kritiska varor eller tjänster över tid kan verktyg för att öka produktionsvolymer eller lager hos företag vara ett mer effektivt sätt än det förra, men kräver tid för till exempel utökade eller nya upphandlingar. För att garantera en hållbar tillgång till särskilt kritiska varor kan större investeringar för att initiera statlig produktion eller statliga lager behöva övervägas.